

Pròleg d'en Jordi Bilbeny al seu llibre «Inquisició i Decadència»

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 06-04-2018

Pròleg d'en Jordi Bilbeny al seu darrer llibre «Inquisició i Decadència» (Librooks, 2018), per si us feia venir ganes de llegir-lo.

UNES VEUS MAI NO SILENCIADES QUE CONTINUEN PARLANT AL LLARG DELS SEGLES I AL LLARG DEL SILENCI IMPOSAT PER LA CENSURA OFICIAL

Durant aquests darrers anys que m'he dedicat a recuperar la història esborrada d'En Colom, em vaig anar adonant, de mica en mica, que no només s'havien traduït al castellà tots els seus escrits, sinó que la tasca trituradora de la censura d'estat anava molt més enllà de tot el que m'havia pogut imaginar. S'havien desnaturalitzat navegants, cosmògrafs, militars, cronistes, religiosos o bankers que estaven íntimament relacionats amb aquelles primeres gestes transoceàniques. Com era evident, si es volia ocultar la catalanitat d'En Colom, elsensors no podien permetre de cap de les maneres que fóssim conscients que el seu entorn més immediat era català, perquè llavors una cosa duria a l'altra i una pregunta n'engendraria una de nova. Per això es castellanitza l'empresa, es canvia el nom del port de sortida i es mira d'excloure els catalans fins on sigui possible de tot l'afer americà, almenys fins al 12 d'octubre del 1778, en què Carles III hi permetria el comerç directe des de qualsevol port d'Espanya. Però En Colom va tornar a Barcelona, on va ser rebut multitudinàriament, i els reis, en el decurs d'unes Corts Generals catalanes, li van atorgar els títols de virrei i almirall de les Índies, li van ampliar l'escut d'armes familiar, es va pagar als mariners i es va organitzar completament tota la segona expedició al Nou Món, amb En Pere Bertran i Margarit al capdavant, com en donen fe el centenar llarg de documents signats pels reis a la ciutat comtal.

Cercant, doncs, com us deia, dades i més dades que em poguessin permetre reconstruir el passat esborrat d'En Colom i de tots aquells catalans que van participar en els primers temps de descoberta, conquesta, poblament i evangelització americana, vaig recórrer tot sovint als cronistes d'Índies, però també als historiadors catalans i a tota mena de llibres que, d'una o altra manera, parlessin d'aquella gesta nàutica i d'aquells homes. Va ser aquí que vaig començar a adonar-me, gairebé sense voler, que en alguns d'aquells llibres, a més a més d'Amèrica o al marge

d'Amèrica, s'hi parlava d'altres punts capitals de la història de la nostra llengua i de la nostra literatura. Així hi vaig descobrir que un grapat d'autors —no gaires, per cert— del segle xvi hi exposaven com s'havia confiscat l'edició catalana d'alguns dels seus llibres i com se'ls havia forçat a traduir-los al castellà. Alguns editors, encara, denunciaven que el nom de l'autor havia estat canviat; que les edicions catalanes desapareixien; que els castellans s'havien apoderat d'una part substancial del botí literari català, se l'havien apropiat i que, si no ho remeiaven d'alguna manera, tot el palau i el tresor literari dels nostres avantpassats es perdria irremissiblement per sempre més. Era el cas de l'Onofre Almudèver, que al 1561, denunciava sense pèls a la llengua al pròleg de Lo Procés de les Olives: «Si no fóssiu ingrats a la llet que heu mamat i a la pàtria on sou nats, no dormiríeu amb tan gran descuit, ans oberts els ulls de la consideració, veuríeu com se us van perdent les Perles y Margarides que amb contínues vigílies els vostres passats adquiriren i després us les deixaren. Perquè, d'aquelles i amb aquelles, us adornéssiu y enriquíssiu en les converses i ajusts de persones avisades». I si bé tota una rècula d'estudiosos, filòlegs, historiadors i diletants diversos, hi ha volgut veure una queixa perquè els valencians abandonaven l'ús de la llengua pròpia, el text no diu res d'això, sinó que només innova amb una gran cruesa que els tresors literaris que els passats van adquirir i ens van llegar —que és com dir les obres dels nostres clàssics— es van perdent inexorablement. Així, en fred, i amb la citació descontextualitzada, pot semblar que les obres es perdien perquè sí. Perquè hi ha coses que es perden, com una forquilla, un mitjó, un paraigua o una arracada. Però situant la denúncia entre les altres denúncies, on hi veiem autors que es queixen de la confiscació expressa d'una obra determinada, i emmarcant-la dins del context d'unes lleis de censura i d'uns censors que no malbarataven esforços a l'hora d'apropriar-se llibres, documents, arxius i biblioteques senceres d'autors catalans, la denúncia de l'Almudèver pren una nova dimensió: algú, amb causes i raons diguem-ne poc transparents, es queda les obres cabdals de la literatura catalana. Ja no hi havia casualitats impossibles de demostrar, sinó un objectiu cultural evident, el qual podíem començar a intuir que responia a una ideologia política concreta i precisa. Quina? Aquest era el repte que em vaig proposar escatir.

Amb aquest propòsit, vaig ordenar totes aquestes noves dades, exposades pels mateixos autors en sengles obres, i totes aquestes reflexions pròpies sobre la matèria en qüestió i, al setembre del 2012, les vaig publicar en tres lliuraments al web de l'Institut Nova Història sota el títol «Amagau lo valencià! Algunes dades sobre la traducció forçada d'obres catalanes al castellà i el canvi de nom de llurs autors al llarg del segle xvi». Com el títol indica, es tractava tan sols d'algunes dades, acompanyades, com era el cas, de les reflexions corresponents. Al cap de cinc anys, en vaig aprofitar el capítol que hi havia escrit sobre el llibre d'En Lluís del Milà i el vaig millorar amb d'altres consideracions històriques, culturals i lingüístiques i al 6 de juny del 2017 vaig publicar al nostre web una ampliació d'aquell article, però ara sota un nou punt de vista: el de l'ús de la llengua a la cort dels ducs de Calàbria, que, fins llavors, havia estat considerada pels entesos el focus principal de castellanització al regne de València i un dels símbols evidents de la Decadència literària de la Nació Catalana. Ara, l'estudi ja s'intitulava «La llengua catalana a la cort de Germana de Foix i Ferran de Calàbria. Apunts per una revisió sociolingüística, literària i històrica del mite inventat de la "Decadència" i claus per la seva interpretació».

Com aneu veient, a mesura que l'estudi anava creixent i desenvolupant-se, ramificant-se amb l'aportació de noves dades, o desconegudes, poc tingudes en compte o directament mal interpretades, també s'eixamplava la comprensió dels fets que jo lentament anava assimilant. Ara ja no es tractava de donar unes dades per les quals descobríem que les obres catalanes s'esfumaven o es traduïen al castellà, que els noms dels autors s'esborraven o es bescanviaven per noms d'autors castellans, sinó que allò que els erudits havien convingut a dir-ne Decadència, perquè no trobaven a la literatura catalana els rastres de prestigi que constataren a la llengua castellana del moment, es podia negar i reexplicar.

Ara, ja parlava obertament de «mite inventat». La Decadència no era una realitat, però no pas perquè tinguéssim l'obra del Rector de Vallfogona i un grapat de textos més en llengua catalana que desconeixíem, com vindica la nova generació acadèmica, sinó que la Decadència era un mite, que la realitat desmentia. Hi havia hagut en català obres de gran prestigi, tant literari, com històric, com científic. Hi havia hagut poesia d'alt nivell. La mística que En Fuster no trobava enlloc, també hi era. Hi havia hagut un humanisme i un Renaixement. Però les obres s'havien confiscat, destruït o atribuït a d'altres autors. A Itàlia, a italians no provinents dels estats itàlics catalans, i a Espanya, a castellans. I això creava una mena de miratge que, si no ens enfrontàvem amb la censura, les seves lleis i la seva tasca, tan despietada com eficaç, difícilment ho podríem ni comprendre ni explicar. Lamentablement, l'academicisme català, per una mena de raons que espero que algun dia puguem analitzar serenament, ha preferit no entrar a debatre el paper de la censura als segles xv, xvi i xvii i fins i tot negar-la obertament i arrogantment, que estudiar a fons els seus estralls sobre la nostra literatura i el seu paper fonamental en l'autorepresentació genuflectida i guexa que els catalans ens hem fet de nosaltres mateixos.

Però, a despit de tant rigor, de tant mètode científic i tanta valentia intel·lectual, la informació anava prenent sentit i donant cos a una nova perspectiva d'aquells temps i d'aquells fets. Quan anava parlant dels meus estudis i dels meus avenços en totes aquestes substàncies amb la Patrícia Gabancho, el 5 de novembre del 2008, m'escrivia: «Hola, noi.

Escolta. Estava preparant un article sobre la biografia d'en Riquer. I, en les notes desendregades meves que vaig agafar mentre llegia, em trobo que la colla de Destino i els falangistes adjacents més acadèmics, tipus Riquer, fan com un programa de mantenir la cultura catalana (antiga) a canvi de posar-la com a companya de l'espanyola i promoure barcelonisme com a identitat (que ja té lògica, i perpètua), i més coses. Llavors aquesta gent, els acadèmics, plantegen la Renaixença com les ganes de tenir una mena de "segle d'or" tardà, que és ridícul. I jo apunto: "Potser cal revisar la Decadència" i "I qui va posar el nom? I quan?". I a sobre: "Ojo. Decadència i Renaixença. Versió canònica és versió espanyola". T'ho dic perquè això és anterior a les converses amb tu. Perquè em segueixen interessant els interrogants». I jo li vaig contestar al cap de dos dies: «Sí, és més o menys això. Estic d'acord amb el que apuntes. I, afinant encara més: En Riquer era el príncep dels falangistes. Certament, és com dius: aprofundeixen en la història medieval de Catalunya, perquè veuen que és l'única història gloriosa de l'Espanya no castellana. Però jo diria —només diria— que la terminologia de «Decadència» és del segle XIX. Però potser m'equivoco. Sigui com sigui, ni els falangistes, ni els anarquistes, ni els comunistes, ni els federalistes, ni els autonomistes, ni els independentistes, ni els tantsemenfotistes no han aprofundit mai prou en re. Han passat per sobre de tots els conflictes autèntics, mirant cap a una altra part i xiulant alegrement. Ni en Fuster, no ho ha vist! Per més que se n'estranyava i es rascava el cap i hi feia voltes, no veia que el segle d'or espanyol és el segle d'or català traduït al castellà, amb el nom dels autors retocats i amb els llocs d'edició canviats. Tampoc no van detectar que tots els catalans universals estan despersonalitzats, desnaturalitzats i nacionalitzats en nom d'altres països. Què hi farem. El franquisme va ser més dur del que em suposava». I en un altre correu, li deia, fent-li un cúmul de noves precisions: «Hola, Pat! El que em dius d'En Riquer no m'estranya gens. Sempre ha estat no només un espanyolista descomunal, sinó uns dels feixistes més rellevants de Catalunya. Després, els seus estudis sobre la literatura catalana medieval han maquillat una mica el seu ferotge anticatalanisme, que s'ha d'entendre en allò que tenen Catalunya i els catalans de llibertat, no pas com un apèndix de l'espanyolitat.

De fet, no és pas l'únic que doni l'aventura catalana acabada a l'edat mitjana. Ho fan tots —absolutament tots— els "savis" catalans. Després del descobriment d'Amèrica, s'acaba tot.

Però ja fa anys que jo explico que això no va passar mai, sinó que les dades que tenim i de les quals ens servim per interpretar el nostre passat han estat manipulades i tergiversades en benefici de Castella.

No pot ser, de cap de les maneres, que en un país on la majoria de la gent no entenia el castellà, on la llengua oficial era el català, a les universitats, a la Cancelleria Reial, a la virregnal, a les audiències, a la Cúria romana, a les esglésies, on l'educació es feia en català, on els llibres que es llegien eren majoritàriament escrits en llatí, català i italià, i on quasi ningú —vull dir quasi ningú— no llegia en castellà, com ho demostren els estudis competents en aquest tema precis, de cop i volta, tothom passi a escriure en un castellà tan preciós que, passant per sobre de tots els literats castellans, fossin ells els qui en molts casos revolucionessin la literatura castellana. Penso en En Boscà i en En Timoneda, com a dos autors de parla catalana que van suposar un pas de gegant en la modernització de la llengua i la literatura castellanen. Per no dir res d'altres autors que ja apareixen com a anònims o amb el nom camuflat o obertament canviat per un altre de mesetari. No sé què vol dir això de l'enlluernament del castellà. De quin castellà? Perquè del que en tenim constància és del rebuig del castellà com a llengua imposada. I moltes evidències en personatges notables. Si hi havia rebuig i quasi ningú no llegia castellà, perquè no s'editava en castellà, on hi podia haver admiració? I admiració de què? Si tothom mirava a Itàlia! Si Castella, fins al descobriment d'Amèrica, era un marge al buit, el cul del món. Un país de ramaders i agricultors, sense cap poder mercantil, ni naval, ni militar. Sense burgesia, sense llotges, ni consolats, ni expansió mediterrània ni atlàntica. Amb unes classes baixes totalment analfabetes i uns hidalgos que no treballaven ni que els caigués un llamp a sobre i els fulminés. Què s'havia d'admirar? Si ara sabem que això de la Itàlia espanyola no va ser res més que la Itàlia catalana. Des de la coronació de Pere II com a rei de Sicília fins al 1555 —crec, un any més o menys—, en què es crea el Consell d'Itàlia separat de la Corona d'Aragó, Itàlia va ser de total domini català. D'on surten —d'on?— les influències italianitzants que treuen per les orelles tots els autors "castellans" del Segle d'Or? Només poden venir d'una impregnació catalana. Perquè pels catalans, Itàlia, és a dir, Nàpols i Sicília, no eren estats estrangers, sinó part de la mateixa Nació. Incorporar la llengua toscana o les influències literàries d'autors italians era, per ells, incorporar una cosa pròpia, la dels seus connaturals. A Itàlia, sí. Però connaturals. Alguns mestres de la cort de Joan II i de Ferran el Catòlic són italians: els Geraldini i En Marineu Sícul, sense menystenir els humanistes i llatínistes de la cort d'Alfons IV, que tant influïren en les generacions catalanes futures.

Jo crec que si el Renaixement comença just a l'època en què els catalans posem el peu definitivament a Nàpols i hi deixem sentir la nostra veu i la nostra empremta, alguna relació de causalitat hi hauria d'haver. No pot ser merament casual que Nàpols esdevingui un regne més català. S'hi estableixi la capital de l'imperi, s'hi esbombin per tot arreu tota mena d'arts, però justament els catalans en quedem immunitzats, perquè ens enlluerna Castella!

No, Pat, no. La Decadència ha estat això: la usurpació total, absoluta, abassegadora i premeditada de la cultura

catalana del xvi i bona part del xvii per part d'una nova estructura política emergent: l'estat espanyol, de disseny castellà. Començant per En Colom i acabant amb En Servent, per dir-ho de forma resumida i cenyint-me a dos dels pilars més gruixuts, més irradiadors i més universals».

D'En Colom ja n'he parlat a bastament. I a hores d'ara és quasi acceptada la seva catalanitat amb aquell gran coratge que els catalans acostumem a demostrar als nostres dies i que tant ens defineix en els moments crucials i en els fets transcendents: amb veu baixa, mig d'amagat, demanant perdó, sense que ningú s'ofengui i, encara, si algú s'ofèn, remarcant de forma ostensible i reverencial que ho dèiem de forma simbòlica o al·legòrica. En canvi, d'En Servent, en tant que literat real, cultíssim, xixonenc, membre d'una nissaga rellevant vinculada a la Cancelleria Reial catalana, sobre el qual s'ha creat tota la ficció del Cervantes castellà autodidacte, n'he parlat menys i amb molta menys densitat. Però, més encara que En Colom, és la veritable punta de llança que ajuda a entendre la dimensió impensable del genocidi literari i cultural. Hauria merescut un capítol sencer d'aquest llibre. I ben segur que hauria estat exemplarment revelador. Com de costum, les exigències del temps i de l'espai m'han obligat a posposar-lo per a un nou estudi, que espero poder editar amb moltes més altres peces perdudes o adulterades del nostre passat llibresc i cultural. Amb tot, no ens hauria de deixar indiferents –i ho entendreu quasi del tot si acabeu de llegir aquest llibre fins al final– que sigui precisament En Servent qui desemmascari l'alienament cultural a què la censura espanyola va sotmetre la nostra Nació. Ha estat ell qui ha creat el personatge d'un hidalgo castellà –Dom Quixot– que ha enfollit precisament perquè s'ha cregut els llibres distorsionats que ha llegit i ja no pot veure la realitat tal com és sinó a través de la paranoia induïda per tan falses i mentideres lectures. I com ens recorda asprament el present! Si heu llegit En Servent amb cautela veureu que es queixa del mateix que es queixen tots els autors catalans que recullo a l'estudi que sou a punt de llegir. Que li han prohibit la llengua, però no la ploma. Que el català és la llengua més dolça que hi ha. I per tant una gran llengua per a l'escriptura de les idees subtils i els pensaments elevats. Que la Nació Catalana és la primera del Món. Que si escrius corres un gran risc, però que si no vols assumir el perill, no podràs publicar. Que els llibres estan farcits d'adulteracions i falsedats. Que els censors han retocat El Quixot més del que se'n podia esperar i que ell, per raó dels canvis i aberracions que s'han perpetrat sobre aquesta obra insígnia, ja no se'n pot considerar el pare, sinó el padrastre. Les catalanades i els catalanismes infinits que s'hi poden observar i els errors de traducció que s'hi detecten de forma vistent, ens acaben d'indicar que hi va haver un original en llengua catalana, una edició perduda en aquesta llengua, que jo considero l'edició barcelonina de què el mateix Servent parla al Quixot i que segurament s'editaria al 1595. De tot això, doncs, en parlarem en una altra avinentesa amb profunditat, amb deteniment i amb tot el rigor que una comesa tan solemne i extraordinària imposa. Però volia, si res més no, deixar-ho dit aquí.

Us comentava que les converses i els correus creuats entre la Pat i jo es van anar donant. I al cap d'uns anys, encara, em va comentar engrescada que havia convençut un editor perquè em publicués la feina que havia anat acumulant sobre la Decadència, però amb una condició: que escrivís el llibre d'una forma planera, sense citacions ni notes a peu de pàgina, com si es tractés —deia ella— d'una «tertúlia de sobretaula». És clar que de cara a preservar davant l'opinió pública la meua probitat intel·lectual, i a fi de no ser titllat un altre cop de sonat, perquè m'invento el passat a conveniència, no podia de cap de les maneres acceptar-ne l'oferta. Ja sé que la Patrícia ho feia amb la voluntat d'ajudar-me a difondre les meves recerques sense el llast ineludible que les notes i les citacions —tan sovint abusives— imposen al discurs. Però jo estava i estic més que convençut que no podia parlar d'un tema tan envitricollat i controvertit com el de la desaparició de tota la gran literatura de prestigi catalana dels segles xvi i xvii, per exemple, dient alegrement que havia desaparegut i posant-me a mi com a sola i única autoritat. I com a sol i únic aval documental. Vaig dir-li que ara mateix no em podia permetre el luxe d'un suïcidi semblant. Que potser més endavant, al cap de quinze o vint anys, quan ja hi hagués un discurs prou absorbit sobre tot plegat. I que, de moment, no la podia complaure. La Patrícia s'ha mort i ja no podrà veure acomplert el seu desig. Amb tot, he volgut ornamentar aquests mots introductoris amb les seves paraules, els seus suggeriments i les meves respostes, amb el seu tempteig i engrescament perquè escrivís una obra planera i directa sobre la falsa Decadència, per agrair-li tants anys d'amistat i compromís amb la cultura catalana, amb la llibertat política de Catalunya i, sobretot i específicament, amb la veritat. Perquè la veritat pertany als valents. Ni els arrogants ni els prepotents, ni els tirants no l'han anat mai a cercar, tot i que han fet mans i mànigues per fer-se-la seva. Però no pas per créixer com a persones sinó per dominar. Per viure'n i servir-se'n. Per fer veure que ja se sap tot i que no cal cercar res més, com ho han fet fins avui. I avui encara fan. Que lluny que era la Patrícia de tota aquesta faramalla inútil! A ella només la guiava l'afany del saber. Amb senzillesa, proximitat, tendresa. Amb un gran amor per les coses i les persones. Amb un gran respecte per les dades, baldament siguin poc o gens conegudes i malgrat no siguin acceptades per l'Acadèmia.

Cert. La Patrícia hauria volgut un llibre més que escrit, parlat. Com veureu tot seguit, l'obra no és planera, tot i que no defuig el llenguatge directe. Ni tampoc hi he omès les notes ni les citacions, a despit que sóc ben conscient que, per segons qui, la lectura serà més densa i de més difícil digestió. No és un llibre per ser llegit durant una sobretaula, i menys si s'hi ha begut a doll. És un llibre per degustar lentament, com els bons vins. Per llegir i rellegir. Per fer-hi notes. Per fer-nos pensar.

I per això és tant important el paper que hi faig jugar als autors i editors dels segles xv, xvi i xvii. Qui, si no ells, ens poden aproximar a aquells temps amb la màxima precisió? En Gregori Mayans, un dels intel·lectuals més sòlids del xviii i que va haver de viure i conviure també amb els inquisidors i la censura d'estat, ens deia als mots preliminars de la seva *Defensa del Rey Witiza*, publicada a València al 1772, que «qualsevol tindria per cert i fora de tot dubte que, per examinar alguna veritat antiga, la primera diligència ha de ser esbrinar què és el que sentiren i publicaren per escrit els testimonis del que tractem; o els contemporanis que sentiren o saberen coses dels qui estaven ben instruïts; o els escriptors més propers, que sentiren o llegiren el que els uns o els altres havien dit o escrit». I tant! Sense els testimonis presencials, l'examen d'aquells fets semblaria un acudit. Sense el que van sentir i van saber els contemporanis, els fets mateixos farien la impressió d'una pura invenció. He construït el llibre amb la veu dels contemporanis i dels testimonis presencials perquè siguin ells el guia, la veu i la llum de les meves reflexions i ara de la vostra lectura. Espero que no us deixeu portar per la inèrcia de re, ni per la sonsònia infinita de tants segles d'extermini, terror i censura. Per tants segles de veritats preconcebudes i intocables. Per tants segles d'escolanets catalans assumint i beneint les falsedats inoculades pels inquisidors. I us pugueu dreçar valents, lliures, crítics i cultes per discernir entre el que elsensors han escrit —i reescrit— i han distorsionat a gratcient, i el preu imponderable dels fets i del tresor mirífic de la nostra literatura i de la nostra cultura.

Jordi Bilbeny

El Barracar, Arenys de Munt,

19 de febrer del 2018